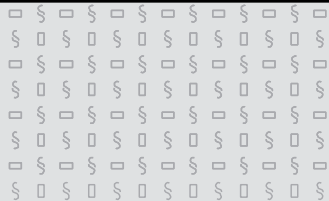

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

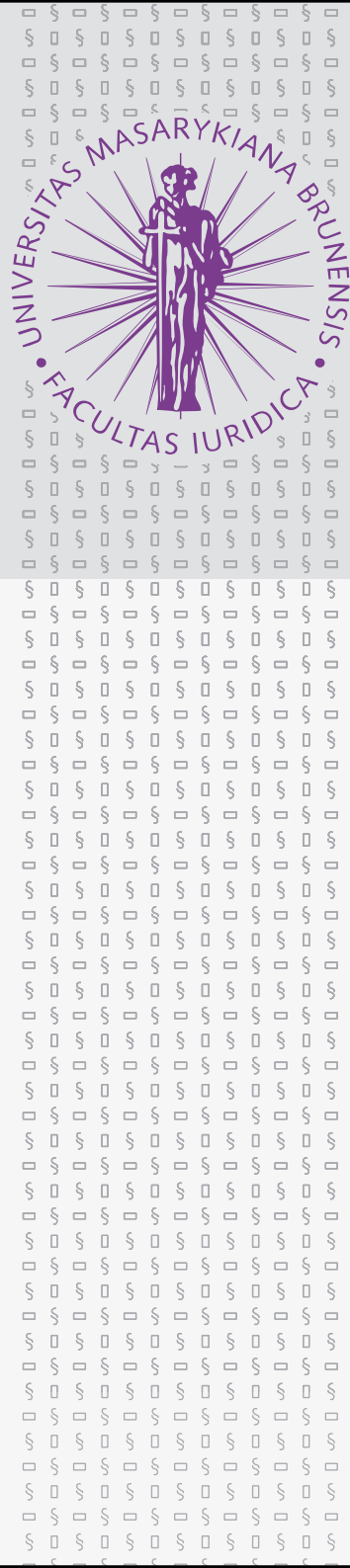
RODIČOVSTVÍ VE SVĚTLE JUDIKATURY EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY MEZI BIOLOGICKÝM, SOCIÁLNÍM A PRÁVNÍM A RODIČOVSTVÍM

NAMĚTY PRO REKODIFIKACI ČESKÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

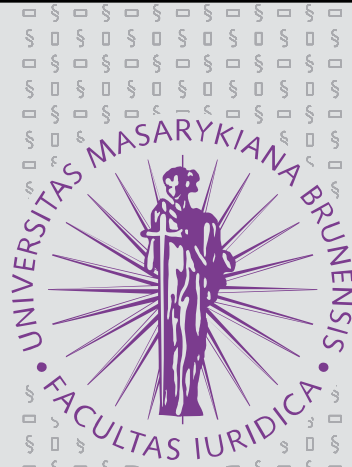
■ © Zdeňka Králíčková, 2008

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

základní rodinněprávní status

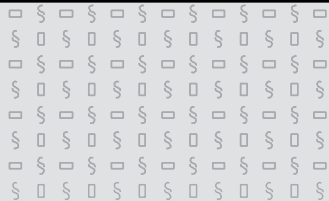
MATEŘSTVÍ

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

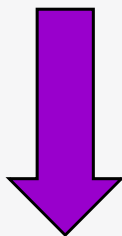
MATER SEMPER IN IURE CERTA EST
?

Julius Paulus
(přelom 2. a 3. století)

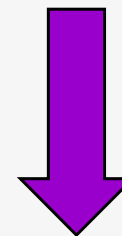
Koncepce statusového práva v Evropě

- Francie, Itálie, Lucembursko, Belgie:

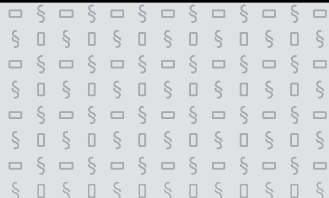

- uznání statusu matkou nemanželského dítěte

- Německo, Rakousko, Česko, Slovensko:

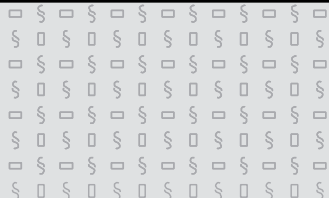

- rodová pravidla založená na pokrevnosti - matka je dána porodem

JUDIKATURA ESLP

- **PRÁVO MATKY ZALOŽIT MATEŘSKÝ STATUS, včetně majetkových důsledků**
- Marckx v Belgium
- **PRÁVO DÍTĚTE POZNAT SVŮJ PŮVOD**
- Gaskin v UK (1989), ECtHR 7th July 1989
- Valkenhorst (1994), HR 15 April 1994
- Odièvre v France (2003) ECtHR 13 February 2003
- *právo dítě znát svůj původ x právo matky na ochranu soukromého života ► biologické mateřství x sociální a právní mateřství*

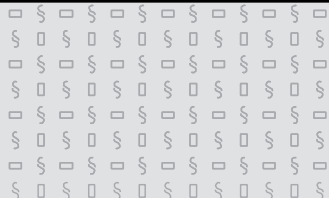
PRÁVNÍ ÚPRAVA V ČESKU

■ HMOTNĚPRÁVNÍ

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.)
- LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD (č. 2/1993 Sb.)
- ZOR (z. č. 94/1963 Sb.)
- ZSPOD (z. č. 359/1999 Sb.)
- ZPMS (z. č. 97/1963 Sb.)
- ZÁKON O MATRIKÁCH, JMÉNU A PŘÍJMENÍ (z. č. 301/2000 Sb.)

■ PROCESNĚPRÁVNÍ

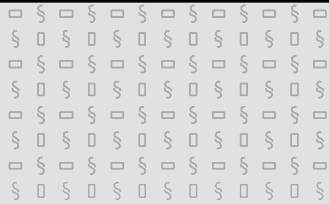
- OSŘ (z. č. 99/1963 Sb.)
- ZPMS (z. č. 97/1963 Sb.)

LITERATURA

- *Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vyd. Brno: MU, 2006.*
- *Králíčková, Z.: Tradice a inovace v rodinném právu se zaměřením na rodičovství.*
- *In: Hurdík, J., Fiala, J. (ed.): Sborník z konference „Tradice a inovace občanském právu“. Brno: MU, 2007, s. 143 - 147.*
- *Hrubá, M.: Lidskoprávní aspekty procesu sladování biologického a právního rodičovství. Sborník z konference Dny veřejného práva. Brno: MU, 2007.*

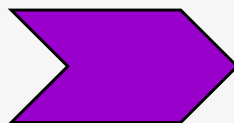

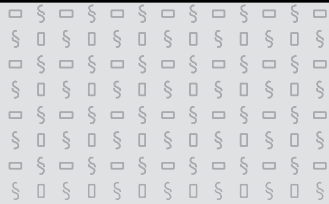

ČR: MATKOU DÍTĚTE JE ŽENA, KTERÁ DÍTĚ PORODILA

- § 50a ZOR (bez ohledu na případné dárcovství)
- zakládá absolutní statusový poměr matka a dítě
- významné pro celý právní řád
- bez mateřství nelze určit otcovství
- bez mateřství nelze určit příbuzenství
- kogentní norma:
  - nelze se odchýlit jednostranně
  - nelze uzavřít smlouvu

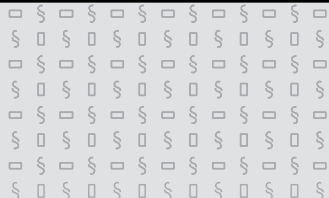
absolutní neplatnost

POROD S UTAJENÍM TOTOŽNOSTI MATKY

- *Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita? Právní rozhledy, 2005, č. 2.*

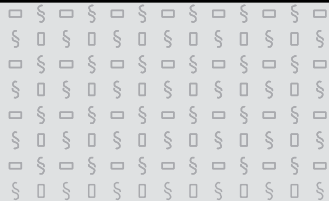
PRÁVNÍ ÚPRAVA PORODU S UTAJENÍM MATKY

**zákon č. 422/2004 Sb. změnil
zákony:**

- o matrikách, jménu a příjmení
- péči o zdraví lidu
- veř. zdrav. pojištění
- nikoli § 50a ZOR

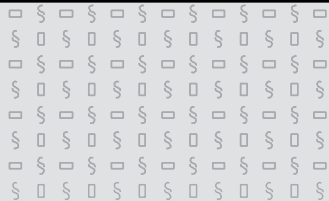
důsledky:

- svobodná, zletilá žena s trvalým pobytem na území ČR může písemně požádat o utajení své totožnosti
- status: matkou dítěte je žena, která dítě porodí (viz § 50a ZOR)
- matriční zápis: není uvedena totožnost matky
- údaje o totožnosti matky jsou zapečetěny v obálce

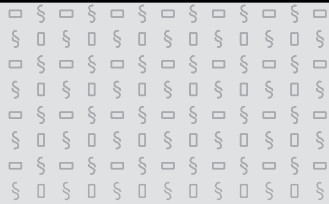
OTÁZKY

- kdy, kým a kde může být obálka otevřena?
- může se matka domáhat dítěte do své péče? kdy nejpozději?
- může se matka domáhat zápisu do matriky?
- jaká jsou práva biologického otce?
- je dítě ihned osvojitelné?
- kdo je zákonným zástupcem dítěte?
- kdo určí jméno a příjmení dítěte?
- může se dítě domáhat určení rodičovství?

„BABY-BOXY“

- *Zuklínová, M.*: Několik poznámek k právním otázkám tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7.

pojem, účel a cíl „baby-boxů“

- otvor ve dveřích nebo ve zdi zařízení
- účel: vytvořit veřejnosti přístupné místo se zdravotnickými parametry, do kterého by bylo možné dítě odložit a následně jej umístit do péče lékařů a zachránit tak jeho život
- vedlejší cíl: zajistit anonymitu matky a její beztrestnost
- zřízení a provoz: charitativní organizace, nemocnice a porodnice

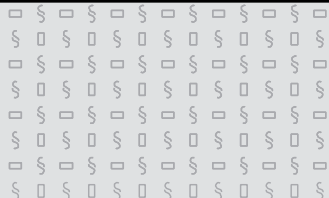

QUESTA FU PER QUATTRO SECOLI
FINO AL 1875

LA RUOTA DEGLI INNOCENTI
EGRETO RIFUGIO DI MISERIE E DI COLP
ALLE QUALI PERPETUA SOCCORRE
QUELLA CARITÀ CHE NON SERRA FORTE

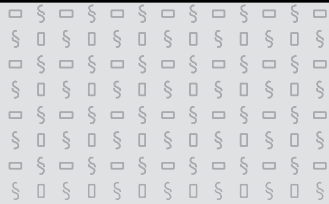

Schránky pro odložené děti

faktický stav v Česku

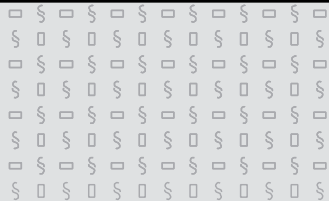
- Nadační fond pro odložené děti STATIM (2004)
- Účel: „Zřizování a provoz schránek pro odložené děti, jakož i podpora všech činností s tím spojených. Poskytování pomoci odloženým a opuštěným dětem.“
  - Brněnská nemocnice Milosrdných bratří
  - další informace viz www.statim.cz
-

Schránky pro odložené děti

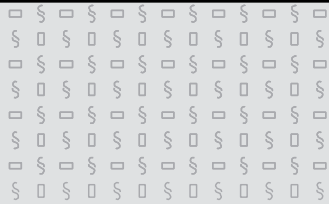
právní stav v Česku

- sociálně-právní ochrana dětí je věc státu - věc veřejnoprávní
- je zakázáno vše, co není výslovně dovoleno - čl. 2 odst. 2 Listiny
- § 1 ZSPOD - vymezení účelu a cíle ZSPOD - ochrana práva dítěte na příznivý vývoj
- § 4 ZSPOD - taxativní výčet subjektů vykonávajících soc. právní ochranu dětí
- zřizovatel a provozovatel schránek by musel být osobou pověřenou sociálně-právní ochranou dětí dle § 4 odst. 2 písm. d (§ 48 odst. 2 a 3 !)

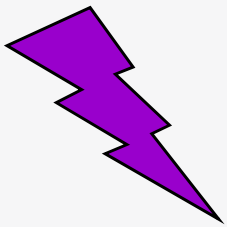
OTÁZKY

- je dítě z baby-boxu nalezené?
- může se matka domáhat zápisu do matriky?
- kdo je zákonným zástupcem dítěte?
- kdo určí jméno a příjmení dítěte?
- může se matka domáhat dítěte do své péče? kdy nejpozději?
- co když je matka sama nezletilá?
- jaká jsou práva biologického otce?
- může se dítě domáhat určení rodičovství?
- je dítě bezprostředně po odložení osvojitelné?
- jak pomoci dítěti těžce postiženému?

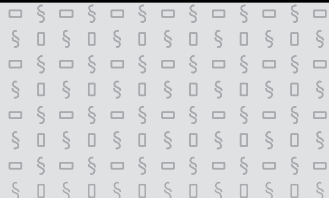

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

- čl. 7 - právo dítěte na registraci, jméno a příjmení, právo znát své rodiče a právo na jejich péči, je-li to možné
- stát nesmí vytvořit překážky, které by navždy znemožnily, aby dítě poznalo své rodiče

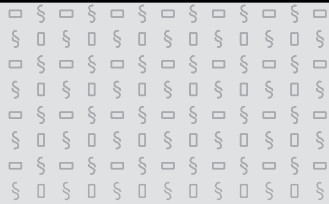

- čl. 6 - právo dítěte na život

MATKA versus DÍTĚ

- Právo matky určit zda vůbec, event. kdy a s kým mít dítě
- Právo matky na potrat
- Právo matky na dárcovství
- Právo matky mít dítě „bez otce“
- Právo matky „vzdát se“ dítěte
- **Právo matky na ochranu soukromého života ve smyslu čl. 8**
- *utajení těhotenství, porodu a existence dítěte vůbec*
- Právo dítěte na život
- Právo dítěte znát svůj původ, včetně faktu dárcovství
- Právo dítěte změnit mateřský status
- Právo dítěte žádat na matce informace o otci
- Právo žalovat o určení otcovství proti vůli matky
- Právo stýkat se s otcem, event. žít s otcem
- **Právo dítěte na rodinný život ve smyslu čl. 8**

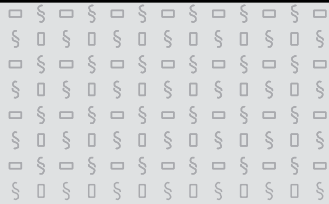

Hledání rovnováhy a harmonie

- Čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod : 1.
Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, ...
- Účel rodinného práva: rovnováha v soukromoprávních poměrech s tím, aby nikdo nemohl uniknout odpovědnosti vyplývající z rod. pr. poměru, který založil (i fakticky, bez ohledu na formální stránku)

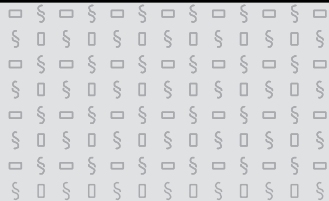

- kdo odkládá děti?
  - matka v duševní poruše, nezralá, nezletilá nebo infantilní, matka která nejedná racionálně, nezná volbu, je ve stresu a panice, utahuje těhotenství?
  - matka v sociální tísní nebo přechodné krizi?
- komu lze pomoci komplexní sociální péčí?

De lege ferenda

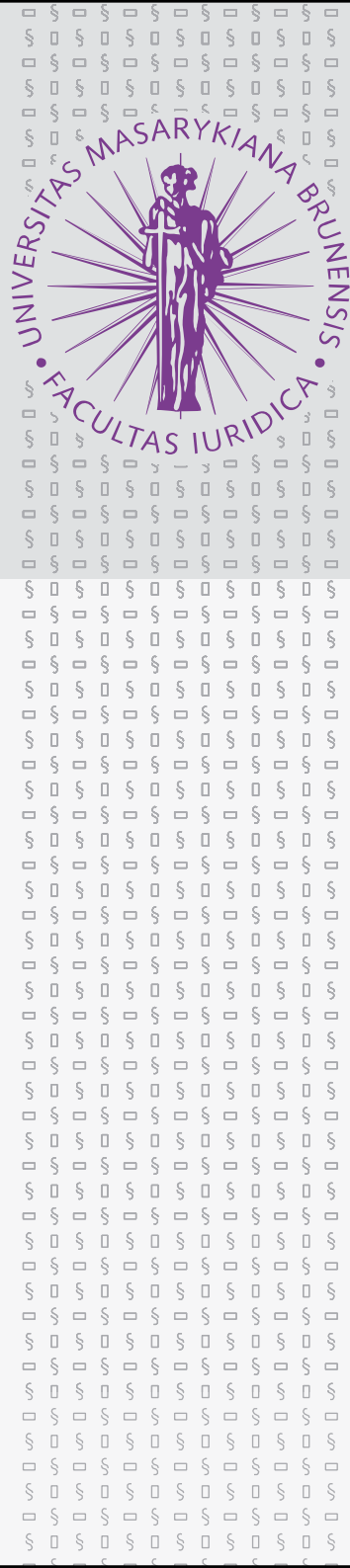
- Nový OZ: viz www.justice.cz
- § 658 - pracovní verze únor 2008
  - Matkou dítěte je žena, která je porodila; původ genetické látky, která byla základem početí, není rozhodný.

Další náměty ?

- výslovně zakotvit právo dítěte na informace o svém biologickém původu (dárčovství)
- výslovně zakotvit právo dítěte na informace o svém otci

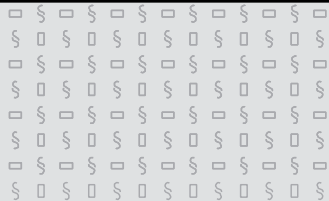

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

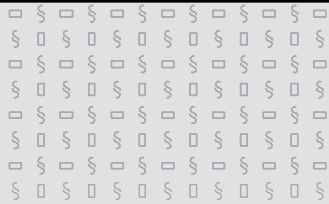
základní rodinněprávní status

OTCOVSTVÍ

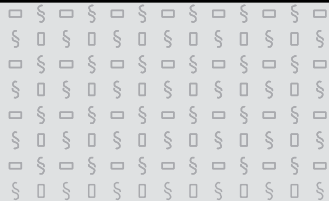
MATER SEMPER CERTA EST, PATER (IN)CERTUS ?

- římskoprávní zásada

Koncepce statusového práva v Evropě

- tradice: konstrukce zákonných vyvratitelných domněnek otcovství založených na pravděpodobnosti
- inovace? určování „nad rámec“ domněnek nebo „bez“ domněnek? pravděpodobnost nebo jistota na základě DNA?

JUDIKATURA ESLP

■ Keegan v Irsko

- „Osvojení dítěte narozeného mimo manželství bez vědomí nebo proti vůli jeho otce porušuje čl. 8“

■ Paulík v Slovensko

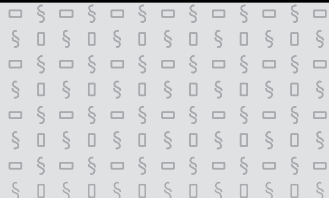
- „Neexistence postupu, který by umožňoval sladění právního stavu s biologickou realitou je v rozporu se zájmy dotčených osob a nikomu nepřináší užitek a je diskriminační - porušuje čl. 8 ve spojení s čl. 14“

■ Kňákal v Česko

- „Každý je zodpovědný za čin, kterým k sobě dítě právně připoutal“

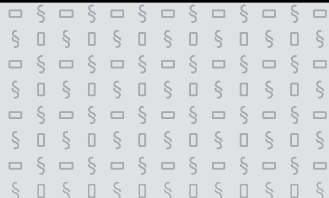
■ Kroon and others v Nizozemí

- „Respekt k rodinnému životu vyžaduje, aby biologická a sociální realita převážila nad právní domněnkou“

TENDENCE

- Biologická vazba
- Sociální vazby
- Existence nebo absence konfliktu

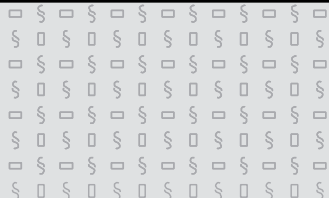
PRÁVNÍ ÚPRAVA V ČESKU

■ HMOTNĚPRÁVNÍ

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.)
- LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD (č. 2/1993 Sb.)
- ZOR (z. č. 94/1963 Sb.)
- ZSPOD (z. č. 359/1999 Sb.)
- ZPMS (z. č. 97/1963 Sb.)
- ZÁKON O MATRIKÁCH, JMÉNU A PŘÍJMENÍ (z. č. 301/2000 Sb.)

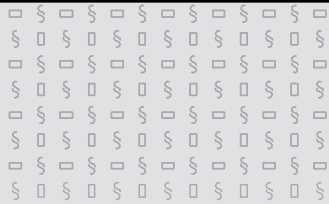
■ PROCESNĚPRÁVNÍ

- OSŘ (z. č. 99/1963 Sb.)
- ZPMS (z. č. 97/1963 Sb.)

LITERATURA

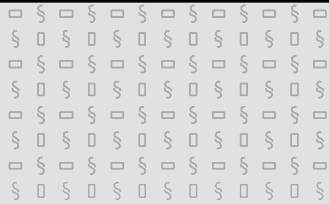
- *Hrušáková, M., Králíčková, Z.:* České rodinné právo. 3. vyd. Brno: MU, 2006.
- *Králíčková, Z.:* Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní přirozená práva dítěte. Bulletin advokacie, 2007, č. 5, s. 32 -35.
- *Schwenzer, I., Dimsey, M.:* Model Family Code. From a Global Perspektive. Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2006.
- *Schwenzer, I.:* *Tensions between Legal, Biological and Social Conceptions of Parentage.* Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2007.

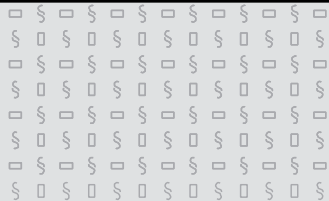
1. DOMNĚNKA

- § 51 ZOR
- ZA OTCE SE POVAŽUJE MANŽEL MATKY, POKUD SE DÍTĚ NARODÍ ZA TRVÁNÍ MANŽELSTVÍ NEBO DO TŘÍSTÉHO DNE PO JEHO ZÁNÍKU
- STATUSOVÝ VZTAH MANŽELSKÝ ZAKLÁDÁ OTCOVSTVÍ MANŽELA MATKY *ex lege*

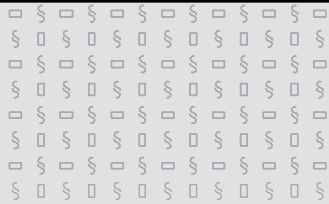

- vznik manželství = den uvedený v oddacím listu

- zánik manželství = den, který je:
  - uveden v úmrtním listu jako den smrti
  - uveden v rozsudku o prohlášení za mrtvého jako den smrti nebo den, který manžel nepřežil
  - vyznačen na rozsudku o rozvod manželství jako den právní moci
  - vyznačen na rozsudku o prohlášení manželství za neplatné jako den právní moci

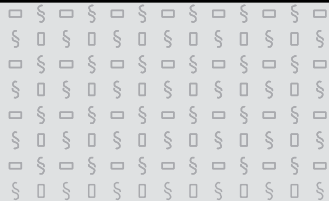
narození dítěte do 180 dnů od uzavření manželství

- za otce se považuje manžel matky - automatický zápis do knihy narození dítěte
- významné **jen** pro popírání otcovství

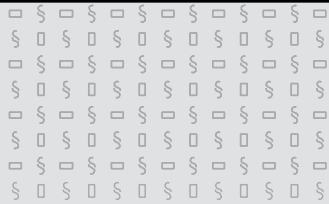
narození dítěte z asistované reprodukce

- za otce se považuje muž, která dal k umělému oplodnění souhlas - § 54/3 ZOR
- manželství není předpokladem - viz z. č. 20/1966 Sb., ve znění z. č. 227/2006 Sb.
- nerozhodné, zda došlo k
  - homologní či heterologní inseminaci
  - oplodnění vajíčka mimo tělo matky (děti ze zkumavky, IVF a ET)

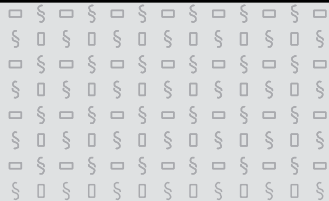
popírání 1. domněnky

- **AKTIVNÍ LEGITIMACE OTCE**
  - do 6 měsíců ode dne, kdy se dozvěděl, že se jeho manželce narodilo dítě
- **AKTIVNÍ LEGITIMACE MATKY**
  - do 6 měsíců od porodu
- **AKTIVNÍ LEGITIMACE NEJVYŠŠÍHO STÁTNÍHO ZÁSTUPCE**
  - po 6 měsících, není vázán podněty kohokoli

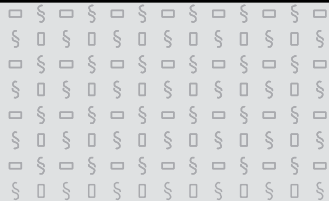
2. DOMNĚNKA

- §§ 52 - 53 ZOR,
- ZA OTCE SE POVAŽUJE MUŽ, KTERÝ BYL URČEN SOUHLASNÝM PROHLÁŠENÍM MATKY *(zásadně)* A MUŽE, KTERÝ SE OTCEM CÍTÍ
- SOUHLASNÉ PROHLÁŠENÍ lze učinit:
  - kdykoli za života dítěte, i před porodem
  - na matrice nebo na soudě

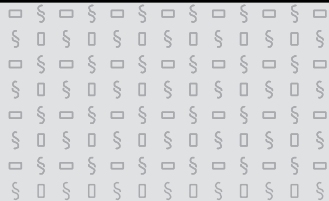
popírání 2. domněnky

- **AKTIVNÍ LEGITIMACE OTCE A MATKY**
    - do 6 měsíců od souhlasného prohlášení
    - lhůta neskončí do 6 měsíců od porodu
  - **AKTIVNÍ LEGITIMACE NEJVYŠŠÍHO STÁTNÍHO ZÁSTUPCE**
    - po 6 měsících, není vázán podněty kohokoli
    - kdykoli - hrozba obchodu s dětmi
- § 62a ZOR

3. DOMNĚNKA

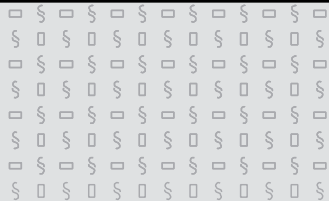
- § 54 odst. 1 a 2 ZOR
- ZA OTCE SE POVAŽUJE MUŽ, KTERÝ S MATKOU DÍTĚTE SOULOŽIL V TZV. KRITICKÉ DOBĚ, POKUD JEHO OTCOVSTVÍ ZÁVAŽNÉ OKOLNOSTI NEVYLUČUJÍ

tzv. kritická doba

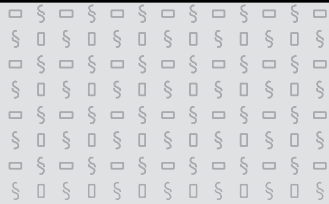
- doba, od které do narození neprošlo méně než 180 dnů a více než 300 dnů

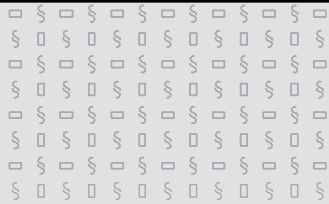
závažné okolnosti otcovství vylučující

- neplodnost
- skutečnost, že matka souložila s více muži
  - prokázání soulože s více muži nepostačí
  - nutné provést dokazování znaleckými posudky
    - genetika (pravděpodobnost 99,999 %)
    - hematologie
    - antropologie
    - sexuologie
    - gynekologie a porodnictví

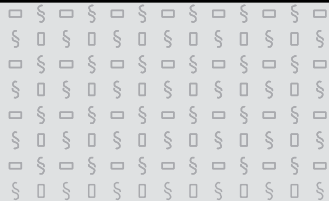
určování otcovství podle 3. domněnky

- výhradně v soudním řízení sporném
- aktivní legitimace k podání žaloby:
  - matka
  - pravděpodobný otec
  - dítě
- kdykoli za života dítěte
- konstitutivní statusový rozsudek a stanovení výživného pro dítě
-

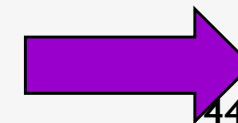
De lege ferenda

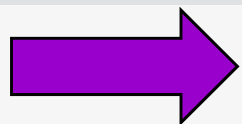
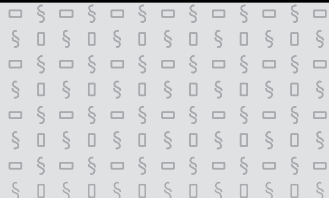
- Nový OZ: viz www.justice.cz léto 2008
- § 659 a násl.
- novinky:
  - § 660: založení otcovství prohlášením v době od zahájení řízení o rozvod do 300 dnů po PM
  - § 661: otcovství k dítěti narozenému mimo manželství z asistované reprodukce
  - § 665: vady projevů vůle
  - § 677: popěrné právo dítěte
  - § 676: soud ex offo

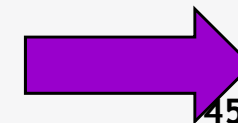
DALŠÍ NÁMĚTY

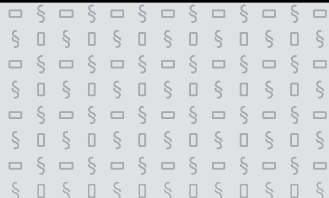
- výslovně zakotvit právo dítěte popírat otcovství svého matrikového otce v souladu s Úmluvou zakotveným právem znát svůj původ - bez lhůty
- revidovat poměrně krátké prekluzivní lhůty matrikových rodičů k popření otcovství zakotveného na základě první a druhé domněnky
- vypořádat se s poměrně nesystémovým a řídce uplatňovaným právem nejvyššího státního zastupitelství popírat otcovství zakotvené na základě první a druhé domněnky v případech, kdy matrikovým rodičům marně uplynuly prekluzivní lhůty k popření otcovství (eliminovat?)
- vzít v úvahu realitu snadné dostupnosti DNA testů ve vazbě na rozsudky o určení otcovství na základě třetí domněnky, které soudy vynesly na základě neunesení důkazního břemene žalovaného muže v řízení podle třetí domněnky v době, kdy testy DNA nebyly k dispozici, a které založily problém *res iudicata (Paulík v Slovensko)* - *obnova řízení* ?

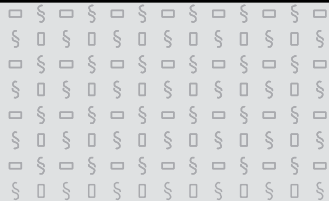

- zohlednit možnost umělého oplodnění ženy po smrti manžela
- dostatečně reagovat na nárůst počtu nesezdaných soužití a dětí narozených mimo manželství v důsledku asistované reprodukce a garantoval stabilizaci jejich statusu (včetně vazby na matřiky)
- vyřešil možnost tzv. pasivní věcné legitimace více mužů, kteří by mohli být otcem dítěte
- výslovně umožnit popírání a určování otcovství v rámci jednoho řízení za situace, kdy tzv. matřikový stav neodpovídá biologickému a je vůle věc řešit v co nekratší době po narození dítěte (jak u první, tak druhé domněnky)
- upravil problematiku projevů vůle při zakládání druhé domněnky a zejména otázky spojené s tzv. simulovaným otcovstvím

- přehodnotil koncepci tří domněnek vůbec, zejména třetí domněnky, která je založena na souloži v kritickou dobu, tedy pravděpodobnosti, ačkoli by jejím základem mohla být analýza DNA, tedy vysoká pravděpodobnost blížící se jistotě
- a tím nedostát povinnosti chránit subjektivní přirozená práva dítě znát své rodiče a docílit tak rovnováhy mezi biologickým, sociálním a právním rodičovstvím.

Utopie nebo reálná budoucí právní úprava?

- Matka je vždy jistá - porodem
- Otec - zrušení domněnek?
  - Intentional parentage - dohoda
  - Určení soudem na základě pravděpodobnosti hraničící s jistotou (DNA)
- Rodičovství genderově neutrální?